

حمام‌های شهر کرد

جواد رحمتی

مرکز آموزش عالی میراث فرهنگی
استاد راهنما: دکتر فرهاد فخاری تهرانی
تاریخ: ۱۳۸۱

اثبات می‌رساند که جوامع شهری و روستایی این استان در گذشته برای نظافت و شستشو اهمیت خاصی قائل و در امر دستورات دینی و بهداشتی آیین اسلام دقت کامل داشته‌اند. در شهرکرد هفت حمام قدیمی وجود داشته که در حال حاضر تعداد چهار حمام باقی مانده است. ابتدا به حمام‌های از بین رفته می‌پردازیم:

حمام حاج عبدالله:

این حمام در سال ۱۱۴۸ هـ ق توسط حاج عبدالله بن حاج شکرالله ریاحی بنا گردیده است. بنا مشتمل بر دو بخش زنانه و مردانه و دارای سربینه و گرمخانه‌ای با ستونهای سنگی با پوشش طاق و تویزه بوده و در دهه چهل در اثر بی توجهی و بی علاقه‌گی نماینده اوقاف و مسئولان امر یک فرد متمول که می‌توانست در زمین آزاد شمال شهر حمام عالی و مدرن بنا، کند، تصرفات ناروا و ظالمانه‌ای در آن نموده و لوحه و ستونهای سنگی آن را بر داشته و به سلیقه خود کاشیکاری کرد و بنای جدیدی را بنام خود معروف ساخت و آثار گذشتگان را نادیده گرفت غافل از اینکه گفته‌اند:

نام نیک رفتگان ضایع مدار تا بماند نام نیکت بر قرار
این حمام جدید تا حدود سال ۱۳۷۰ به کار خود ادامه داد. اداره اوقاف و امور خیریه استان این حمام را تخریب نموده و به جای

پیشینه حمام در استان چهارمحال و بختیاری
این منطقه از قدیم‌الایام دارای دو بافت اجتماعی عشایری و یک جانشینی (روستایی و شهری) بوده است. از آنجا که بافت جامعه ایلی به کوچ‌نشینان امکان و لزوم ساخت حمام را نداده و باتوجه به اینکه در تمام منطقه خصوصاً قسمت‌های عشایری رودخانه‌ها و چشمه‌سارهای فراوانی وجود دارد، و در حال حاضر عشایر نیز در آب رودخانه‌ها و چشمه‌ساران خود را تنظیف می‌نمایند. که خود یادآور تغسیل و شستشو در آیین‌های قبل از اسلام می‌باشد. در جوامع روستایی و شهری حمام‌های زیادی وجود دارد که تاریخ ساخت تعدادی از آنها به دوره صفویه باز می‌گردد همچون: حمام شاه‌عباسی شهرک و حمام شاه‌عباسی سورک چه اینکه حمام‌های دیگری نیز وجود دارند که هر چه فاقد کتیبه‌اند لیکن شالوده آنها قدیمی بوده و بسیاری از آنها جنبه وقف دارند مانند: حمام اتابکان، حمام نو و حمام حاج عبدالله شهرکرد (از بین رفته). شکل و ترکیب بیشتر حمام‌های قدیمی موجود در روستاها و شهرهای چهارمحال و بختیاری، یکی می‌باشد و تفاوت آنها در بزرگ و کوچک بودن آنهاست. از جمله حمام‌های موجود که جزء بناهای تاریخی استان محسوب می‌گردند می‌توان: حمام صفوی شلمزار، حمام خراجی، حمام قلعه فردانیه نام برد.
کثرت حمام‌های قدیمی موجود در استان این موضوع را به

۱۳۸۰ به کار خود ادامه داد. در حال حاضر این حمام تخریب شده و ستونهای بتنی مجتمع تجاری بجای آن بوجود آمده است (این طرح در ادامه بازار میلاد، بوسیله شهرداری اجرا می شود).

ماده تاریخ آن را جعفر آل ابراهیم به شرح زیر سروده است:
مظهر لطف و محبت حاج زین العابدین

ساخت چون گرمابه عالی پی اکمال دین
سال تاریخ بنا میجست از اهل ادب
فکرت جعفر سرود از بهر تاریخ این چنین
هاتفی از جمع شد بیرون و گفتا بر ملا

سال تاریخ بنا العاقبه للمتقین (۱۳۶۵ هـ ق)
این حمام در تاریخ ۱۳۱۹/۱۰/۲۱، در دفترخانه ۵۸ شهر کرد از اداره فرهنگ و اوقاف اصفهان به نمایندگی آقای ستار پرچمی، به اداره شهرداری شهرکرد بنماینده آقای عباسعلی امیری دهکردی بمبلغ ۱۱۱۴۴ هزار ریال انتقال داده شد با احداث خیابان و میدان، حمام حاج نجفقلی بمانند حمام خسرو آقای اصفهان خراب شد تا خیابان اصلی شهر بتواند از این مکان عبور نماید!

آن یک مجتمع تجاری ساخت که از این مجتمع در سال ۱۳۸۰ بهره برداری شد همانطور که از شعر بر آمد هیچ نامی از سازنده حمام جدید آورده نشد و مجتمع تجاری به اسم حاج عبدالله معروف شد.

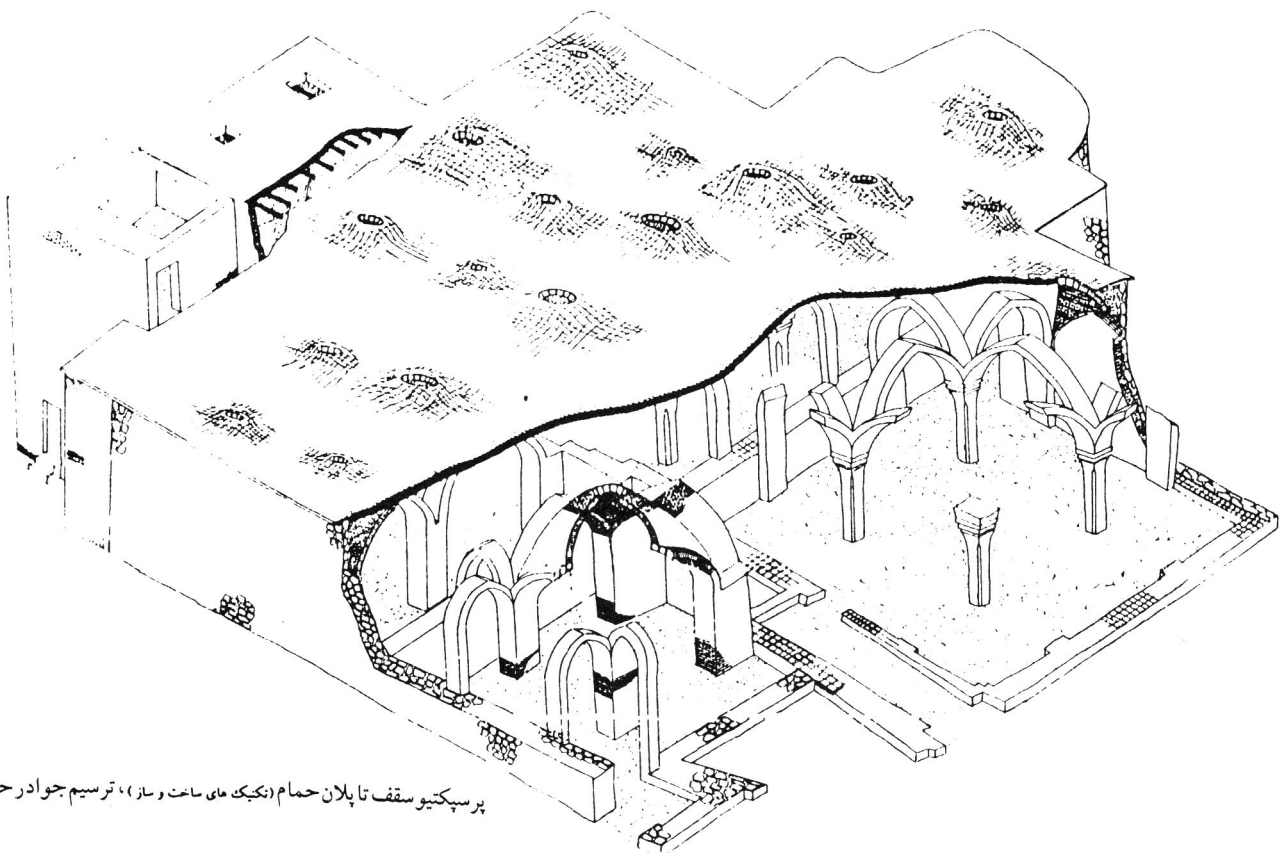
بر روی لوحه سنگی طرف دست راست حمام قبل از تخریب در دهه ۴۰ ابیاتی در وصف:

۱- واقف بنا حاج عبدالله ۲- فضاهای حمام ۳- معمار، گچکار و سنگتراش، حجاری شده بود

حمام حاج زین العابدین (خیام)

واقف این حمام حاج زین العابدین حسین معمارزاده ساکن شهرکرد، در تاریخ ۱۳۲۷/۵/۳۰، این حمام را واقع در خیابان خیام (بالا تر از فلکه آبی، سمت چپ) وقف نمود و بهمین خاطر به حمام خیام معروف گردید. موارد وقف شامل: ششدانگ یکباب حمام و دو باب دکان می باشد.

این حمام تا دهه پنجاه به شیوه قدیمی کار می کرد تا با پیگیریهای اداره بهداشت، به حمام دوشی تبدیل شد دو تا سال

پرسپکتیو سقف تا پلان حمام (تکیه مای ساخت و ساز)، ترسیم جواد رحمتی

حمام محمدپور

این حمام در ضلع غربی میدان انقلاب قرار داشته و تا اواسط دهه ۷۰ کار می‌کرده است حمام محمدپور شخصی بوده و در حال حاضر یک مجتمع تجاری بجای آن احداث شده است. اما حمامهایی که در حال حاضر وجود دارند:

حمام نو

حمام نو یا فردوسی در ضلع شمالی میدان فردوسی واقع شده، مسجد نو در شمال این بنا دوران تاریخی این حمام را همراهی می‌کند.

در حال حاضر این حمام به سفره خانه فردوسی تبدیل شده است (این حمام ۹۹ ساله به شخصی اجاره داده شده و کلیه تعمیرات به عهده شخص بوده است که مرمت و احیاء این بنا حدوداً بین ۱۰ تا ۱۵ میلیون تومان می‌باشد. همچنین بخاطر پایین بودن حمام از سطح زمین، از روی پشت بام حمام نیز در تابستان استفاده می‌شود.

حمام خان

این حمام در جنوب غربی مسجد جامع شهرکرد همزمان با بنای مسجد در سال ۱۲۷۰ هـ ق توسط حاج محمد رضاخان ساخته شده است این حمام از بناهای آجری بسیار مستحکم و زیبایی است که با ساختمان مسجد، مجموعه ارزشمندی را تشکیل می‌دهد که هر چهار طرف آنها آزاد و دارای معبری وسیع است. در حال حاضر علی‌رغم دخل و تصرفات زیاد، همچنان به کار خود ادامه می‌دهد. در کنار این بنا گرمابه کوچک زنانه با حوض و منبع و چاه قرار داشته که در دوره اخیر، خراب و به فروشگاهی تبدیل شده است.

حمام پرهیزگار

یکی از حمام‌های بزرگ این شهر به شمار می‌رود. در سال ۱۳۳۶ هـ ق پس از فوت حاج آقا حسین پرهیزگار فرزند حاج سید حسن، مرحوم ابوالقاسم خان آزاده چالشری برادر جناب حاج آقا مهدی خان آزاده از ما ترک آن مرحوم و با کمک مالی خواهرش سه قطعه از اراضی قبرستان متروکه را از شهرداری شهرکرد خریداری و طبق نقشه طرح جالبی شخصاً با زحمات طاقت فرسا و همت عالی به صورت سه باب گرمابه مدرن و بهترین وجهی به وسیله استادان ماهر اصفهانی ساختمان نمودند به طوری که

نظیرش کمتر دیده شده است. این گرمابه دارای دوشهای متعدد خصوصی و عمومی و صحن بسیار وسیع و روشن و به قسمت‌های زنانه و مردانه تقسیم گردیده.

در طرفین خارجی آن نیز چند باب مغازه ایجاد شده که طبق وقفنامه تنظیمی درآمد گرمابه و مغازه‌ها پس از رفع مخازن ضروری هر یک بابد به مصرف خیرات و مبرات برسد - بشرح مفاد وقف‌نامه: (۱)

۱- تعمیر و مرمت جزئی و کلی حمام ۲- کمک به ازدواج پسران و دختران ۳- تهیه لباس و خوراک برای فقرا در زمستان ۴- استعانت به محصلین بی بضاعت ۵- استحمام بیست فقیر و مستحقین در سال بدون اخذ دیناری بابت اجرت.

حمام اتابکان

در غرب مسجد قدیمی اتابکان، یکی دیگر از بناهای تاریخی شهر کرد به نام حمام اتابکان یا در امامزاده وجود دارد ساختمان اولیه آن از دوران اتابکان حکایت می‌کند و در دوره صفویه و نادرشاه و زنده تعمیر گردیده است. در زمان ناصرالدین شاه، خرابی بسیاری به این حمام وارد شده بود و مرحوم حاج سید ابوالقاسم بزرگ که از سادات معروف محل و دارای مال و منال بسیار بوده آن را تعمیر و با کمک اهالی در جنب آن گرمابه کوچکی نیز ایجاد نمود. در سالیان بعد تعمیرات ضروری حمامین (دو حمام) به وسیله مرحومین میر سید محمد امام جمعه و حاج سید محمد امام جمعه و حاج سید محمدباقر امامی و کمک اهالی مرتباً انجام

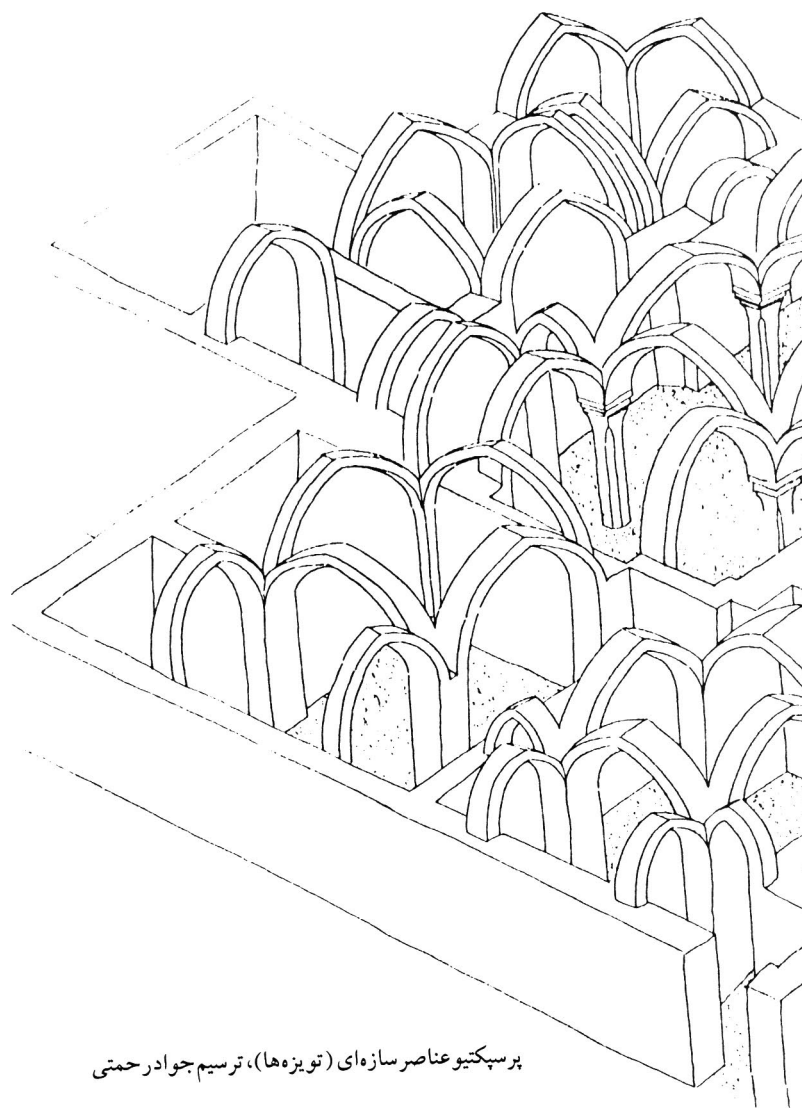
گرفت.

درآمد حمام وقف موارد زیر می‌شده است:

- ۱- تعمیر و نگهداری و مرمت جزئی و اساسی حمام
- ۲- یک سوم درآمد صرف حق الزحمه خادم مسجد اتابکان
- ۳- کمک به افراد مستمند و بی بضاعت

شناخت وضع موجود و عملکرد فعلی حمام اتابکان

این حمام تا دهه ۶۰ به کار خود ادامه داد و از آن زمان تا سال ۱۳۷۵ زیر نظر اوقاف در تاریخ ۷۵/۱/۱ تا ۸۵/۱/۱ به مدت ده سال اداره میراث استان حمام را کرایه و در نظر دارد که از این حمام به عنوان موزه مردم‌شناسی استفاده کند.

پرسپکتیو عناصر سازه‌ای (تویزه‌ها)، ترسیم جوادر حمتی

۱- «وزارت دادگستری - ثبت کل اسناد و املاک شهر کرد - دفتر اسناد رسمی ۳۲ شهر کرد سند شماره ۲۰۹۹۷-۳۴/۹/۹ مورخه ۴۶/۱/۱۲ شماره ۹»